

RECENZJE

Agnieszka Stępkowska. *Pary dwujęzyczne w Polsce*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM. ISBN: 978-83-232-3350-3. 2019. 368 stron.

Komunikacja i utrzymywanie relacji w związkach dwu- lub wielojęzycznych to temat coraz bardziej obecny nie tylko w artykułach i materiałach publicystycznych, lecz także w literaturze psychologicznej czy socjologicznej. Zainteresowanie tematyką związków międzykulturowych wynika z rosnącej migracji osób różnych narodowości do Polski. Monografia Agnieszki Stępkowskiej również skupia się na tym temacie, niemniej jednak autorka poświęca swoje badanie w głównej mierze aspektom językoznawczym i szerokiemu omówieniu problematyki dwujęzyczności wśród par mieszanych zamieszkałych w Polsce. Takie ujęcie problemu jest nie tylko nowatorskie (jest to pierwsza tego typu publikacja socjolingwistyczna wydana w języku polskim), ale również otwiera nowe perspektywy badawcze w językoznawstwie ogólnym, językoznawstwie kognitywnym i antropologicznym, a zwłaszcza w badaniach nad dyskursem.

Recenzowana monografia składa się z trzech części poprzedzonych wstępem i zakończonych wnioskami oraz obszernej bibliografii. Dodatkowo, monografia zawiera cztery załączniki, które udostępniają czytelnikowi w kolejności: listę wywiadów pogłębionych z parami dwujęzycznymi, formularz wywiadu, moduły tematyczne dla wywiadów oraz informacje ujęte w formie tabeli dotyczące wykształcenia cudzoziemców w parach z obywatelami polskimi. W celu przybliżenia problemu jak najszerszemu gronu czytelników, jak i ze względu na fakt, że temat monografii nie był dotychczas tak szczegółowo poruszany w publikacjach w języku polskim, autorka zamieszcza glosariusz, w którym przedstawia polskie odpowiedniki najważniejszych terminów i pojęć anglojęzycznych używanych przez socjolingwistów. Zarówno bibliografia, jak i załączniki uzupełniają lekturę oraz ułatwiają zrozumienie i orientację w materii pracy.

We wstępie Agnieszka Stępkowska przedstawia główny cel monografii oraz potencjalny wpływ przeprowadzonego badania na „okreś[lenie] typów zachowań językowych, kluczowych dla rozwoju wzajemnej komunikacji, jak i dla osiągania głębszego zrozumienia, poczucia etnicznej przynależności i tożsamości w parach dwujęzycznych funkcjonujących w społeczeństwie polskim” (str. 16). Autorka wyjaśnia i uzasadnia tu również swój wybór socjolingwistycznej perspektywy badawczej odwołując się do badaczy takich jak Joshua Fishman, Pierre Bourdieu, Deborah Cameron, Norman Fairclough czy Ruth Wodak (str. 17–19). Pisząc o parach dwujęzycznych mieszkających w Polsce, Stępkowska w sposób świadomy i rzetelny przedstawia istniejące źródła wiedzy o szeroko pojętej dwujęzyczności w parach. Zauważa jednak, że „[c]hociaż temat dwujęzyczności w parach jest obecny w literaturze z zakresu językoznawstwa, to podjęcie tego tematu w kontekście polskim stanowi zupełną nowość” (str. 21). Podobne spostrzeżenia mają dwie recenzentki monografii. Profesor socjologii Renata Suchocka w swojej recenzji zauważa, że monografia ta „okaże się przydatna nie tylko dla językoznawców czy socjolingwistów, ale także dla badaczy migracji i tożsamości, w tym socjologów i psychologów”. Z kolei druga recenzentka, profesor językoznawstwa Katarzyna Karpińska-Szaj określa pracę Stępkowskiej jako „prekursorską[ą] pod względem naukowym.”

Jeśli chodzi o strukturę pracy, pierwsza część monografii podzielona jest na trzy rozdziały, które mają na celu zaznajomienie czytelnika z teoretycznym tłem badania. Rozdział pierwszy wprowadza istotną dla całej publikacji definicję pary, pary mieszanej oraz związku między osobami w parze i w szeroko rozumianej rodzinie. Stępkowska skupia się także na problematyce dwujęzyczności dorosłych, która – jak sama zauważa – nie jest podejmowana przez badaczy równie często jak dwujęzyczność dzieci (str. 28). Powołuje się tu na wnioski badaczy takich jak Pavlenko (2002), Treichel (2004) czy Harris i in. (2006), którzy dostrzegają silną zależność między wiekiem przyswajania kolejnego języka a jego emocjonalnym odczuwaniem. Autorka bazując

na dotychczasowych badaniach, jak i własnych obserwacjach stwierdza, że „wiek i kontekst nabywania znajomości językowej wpływają na późniejsze zachowania i reakcje językowe osób dwujęzycznych” (str. 29). Teza ta znajduje poparcie w badaniu autorki przeprowadzonym na dwudziestu czterech parach i szczegółowo omówionym w części badawczej pracy. Stępkowska przedstawia tu również dotychczasowe wyniki badań językoznawczych nad parami mieszanymi. Jak odnotowuje, nie jest to temat popularny wśród językoznawców, a jedną z nielicznych jego badaczek jest Ingrid Piller (2002). Taka sytuacja sprawia, że monografia Stępkowskiej stanowi istotny wkład w rozwój badań językoznawczych nad dwujęzycznością w parach.

Rozdział drugi poświęcony jest teorii wielojęzyczności. Autorka słusznie zauważa, że „wielojęzyczność jest współczesną rzeczywistością” (str. 37) przez co klasyfikacje lub typologie stosowane do opisu wielojęzyczności ulegają ciągłym zmianom i aktualizacji. Wszechobecność języka angielskiego, nieograniczone możliwości podróżowania oraz zmiany społeczno-kulturowe sprawiają, że wielojęzyczność i badania nad jej stanem muszą być dynamiczne i angażować metody badawcze wychodzące poza jedną dziedzinę nauki. W tym samym rozdziale autorka pochyła się nad powszechnie przyjętą teorią holistyczną wielojęzyczności zaproponowaną przez François’a Grosjeana (1982, 1985), według której osobą dwujęzyczną jest kompetentny użytkownik języka, który biegle posługuje się dwoma językami lub większą ich liczbą. W swojej interpretacji Stępkowska jest bliższa twierdzeniom Edwards’a (1994) czy Kemp (2009) uznając, że „[n]ie można prawidłowo ocenić komunikatywnych kompetencji osób dwujęzycznych przez pryzmat tylko jednego języka: (str. 48), a kompetencje językowe zależą ściśle od kontekstu kulturowo-społecznego, w którym znajduje się osoba wielojęzyczna, jak i od jej zmieniających się potrzeb komunikacyjnych.

Ostatni rozdział części teoretycznej dotyczy tożsamości językowej, w tym tożsamości językowej imigrantów oraz roli drugiego języka i kultury w kształtowaniu świadomości językowej. Stępkowska porusza temat ideologii językowej i więzi jaką odczuwamy w stosunku do własnego języka ojczystego. Jest to kwestia szczególnie ważna dla imigrantów, którzy przebywając w obcym kraju są oderwani od własnej kultury i języka. W parach dwujęzycznych emocjonalny stosunek każdego z partnerów do własnego języka odgrywa bardzo istotną rolę. Jak twierdzi autorka, język ojczysty często staje się narzędziem przekazywania komunikatów nacechowanych emocjonalnie. Wielojęzyczność wpływa na redefinicję własnych poglądów, pozwala spojrzeć na problemy z innej perspektywy. Wraz z coraz głębszym zanurzeniem w drugi język i jego kulturę, możemy mówić o socjalizacji językowej i „nabywaniu[*u*] pragmatycznej wiedzy poprzez społeczne doświadczenie” (str. 67). W podsumowaniu części teoretycznej monografii autorka podkreśla, że „fundamentalnym dla [jej] badania (...) jest założenie o kluczowej roli języka we wszystkich procesach o charakterze socjalizującym oraz w nabywaniu wszelkich praktyk społeczno-kulturowych” (str. 69). Zatem część pierwsza recenzowanej monografii zawiera nie tylko rzetelny przegląd literatury powiązanej z dwujęzycznością, ale również krytyczny komentarz autorki, który pozwala umiejscowić jej badanie we współczesnych nurtach socjolingwistyki.

Część druga pracy, podzielona na trzy rozdziały, poświęcona jest szczegółowemu omówieniu metodologii badania. W rozdziale czwartym autorka szczegółowo zapoznaje czytelnika z koncepcją i założeniami swojego badania. Głównym punktem zainteresowania autorki jest socjalizacja językowa mieszkających w Polsce par dwujęzycznych. Stępkowska decyduje się na synchroniczne badanie jakościowe polegające na interpretacji treści przeprowadzonych wywiadów. Jak sama stwierdza, są one „najważniejszym źródłem wiedzy o językowym i społecznym funkcjonowaniu tych par” (str. 74). Na specjalną uwagę zasługuje przedstawienie przez autorkę celów badań. Są one opisane dwutorowo. Najpierw Stępkowska podaje wstępne założenia dotyczące par dwujęzycznych w Polsce oraz spodziewane rezultaty, a następnie wypunktowuje pytania badawcze, które łączy z celami badania. Taka forma zarysu metodologii jest wyjątkowo przejrzysta i może być traktowana jako wzorzec dla badań interdyscyplinarnych, które łączą badania językoznawcze z socjologicznymi i kulturoznawczymi.

Rozdział piąty poświęcony jest procedurze badawczej. Stępkowska dokładnie opisuje formułę zastosowanych przez nią wywiadów pogłębionych, wyjaśnia dobór próby badawczej

oraz scenariusz wywiadu. Ponadto, autorka przybliży czytelnikowi sposób, w jaki dokonała analizy i interpretacji swoich danych.

Ostatnim elementem metodologicznej części monografii jest przedstawienie kontekstu językowego badania oraz zaprezentowanie próby badawczej. Stępkowska w sposób wnikliwy i skrupulatny opisuje polskie realia, w jakich funkcjonują imigranci w parach mieszanych składających się z Polki lub Polaka oraz osoby innej narodowości. Omawia tu również kulturowe, jak i społeczne czynniki mające wpływ na decyzje o przyjeździe i pozostaniu w Polsce osób innych narodowości. Zwieńczeniem rozdziału szóstego jest charakterystyka par dwujęzycznych, które wzięły udział w badaniu. Autorka prezentuje krótki opis każdej z 24 badanych par, podaje informacje o jej statusie społecznym, wykształceniu, stanie rodziny oraz o tym, jak długo przebywa w Polsce. Dzięki takiemu zestawieniu danych czytelnik może w pełni zapoznać się z wynikami badania w kolejnej części monografii.

Przechodząc do części badawczej monografii należy stwierdzić, że jest ona świadectwem ogromnej pracy włożonej w zgromadzenie i analizę danych. Publikacja proponuje ciekawą perspektywę badawczą, łączącą językoznawstwo, socjolingwistykę i pragmatykę. Jest to rozwiązanie ze wszech miar uzasadnione i wynikające z celu przeprowadzonego badania.

Rozdział siódmy, zatytułowany „Mój język, twój język” (str. 119–167), skupia się na repertuarze językowym badanych osób. Stępkowska poddaje analizie i interpretacji wypowiedzi uczestników badania na temat ich repertuarów językowych, sposobów uczenia się i przyswajania języków oraz rozumienia przez nich biegłości językowej. Dodatkowo, autorce udaje się określić konstelacje języków dominujących w poszczególnych parach, wpływy na wybór języka dominującego w parze, sposoby uczenia się języka partnera, postawy wobec nauki języków i wreszcie oceny własnych kompetencji językowych.

Rozdział ósmy monografii czerpie z dwóch teorii dotyczących domen językowych. Pierwszą z nich jest teoria komplementarności (Grosjean 2008, 2010), a drugą teoria afordancji (Gibson 1977, 1979). Stępkowska analizuje tu wypowiedzi badanych na temat wpływu otoczenia na kompetencje językowe obydwu partnerów. Skupia się na uwagach badanych dotyczących wpływu ich rodzin na języki używane w parze, sposobach radzenia sobie w sytuacjach, w których jedno z partnerów wymaga asysty językowej w postaci tłumaczenia, a także na wpływie znajomych i otoczenia na kompetencje językowe partnerów. Dodatkowym elementem, któremu autorka poświęca uwagę jest funkcja jaką pełnią poszczególne języki w związku, zwłaszcza w sytuacjach nacechowanych emocjonalnie oraz wykorzystanie języków w celu stworzenia prywatnego, wręcz intymnego kodu językowego.

Rozdział dziewiąty poświęcony jest tożsamości w parze. Analizując treści przeprowadzonych wywiadów autorka dowodzi, że „osoby wielojęzyczne w parze reprezentują otwarte nastawienie wobec różnorodności językowej i kulturowej” (str. 205). Kolejnym ciekawym wnioskiem badania jest to, że pary dwujęzyczne często osiągają pewnego rodzaju porozumienie językowe, które może się zmieniać w zależności od potrzeb rodzinnych czy społeczno-kulturowych. Stępkowska podkreśla, że dwujęzyczność badanych przez nią par znacząco wpływa na ich tożsamość, a używanie języka partnera prowadzi do swego rodzaju redefinicji własnego „ja”, szerszego i bardziej otwartego spojrzenia na otaczający świat. Kolejnym ważnym aspektem jest postawa uczestników badania wobec języka i kultury, w których przyszło im funkcjonować. Badaczka w swoich wywiadach porusza ważne kwestie dotyczące stereotypów kulturowych, postaw wobec różnych językowych i kulturowych w związku, postrzegania Polski i Polaków przez obcokrajowców żyjących w związkach z Polakami, czy problemów jakie napotyka obcokrajowcy w naszym kraju.

Ostatni rozdział monografii omawia kluczowy problem prywatnej polityki językowej w rodzinie. Jak zauważa autorka, rodziny wykorzystują różne strategie wychowywania dzieci w dwujęzyczności. Stępkowska w sposób tabelaryczny przedstawia wybory strategii poszczególnych par i analizuje uwarunkowania i powody tychże wyborów. Częstym wyborem wśród badanych par było stosowanie strategii „jeden rodzic – jeden język”. Inną strategią, o której pisze autorka jest strategia „język mniejszości w domu”, która ma promować język obcy, tym samym dając dziecku większe szanse na jego przyswojenie. Autorka kończy swoją

pracę wnioskami, w których podsumowuje rezultaty badania oraz podkreśla korzyści płynące z zastosowania wywiadów pogłębionych w badaniu jakościowym.

Recenzowana publikacja autorstwa Agnieszki Stępkowskiej stanowi istotny wkład w rozwój badań nad wielojęzycznością dorosłych. Omawiana monografia jest wnikliwym, opartym na obszernym materiale studium teoretyczno-analitycznym postaw i wyborów językowych dwu- i wielojęzycznych dorosłych osób. W monografii został podjęty bardzo aktualny temat wpisujący się w nowe, interdyscyplinarne nurty badawcze wynikające ze zmieniających się współcześnie uwarunkowań. Praca może stanowić inspirację do dalszych i szerzej zakrojonych badań nad tą problematyką.

KATARZYNA BUCZEK

CYTOWANA BIBLIOGRAFIA

- EDWARDS, J. (1994): *Multilingualism*, London: Routledge.
- GIBSON, J. (1977): "The theory of affordances", w: SHAW, R./ BRANSFORD, J. (red.): *Perceiving, acting, and knowing: Toward an ecological psychology*, Hillsdale NJ: Lawrence Erlbaum.
- GIBSON, J. (1979): *The ecological approach to visual perception*, Boston: Houghton Mifflin.
- GROSJEAN, F. (1982): *Life with two languages: An introduction to bilingualism*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- GROSJEAN, F. (1985): "The bilingual as a competent but specific speaker-hearer", *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 6, 467–477.
- GROSJEAN, F. (2008): *Studying bilinguals*, Oxford: Oxford University Press.
- GROSJEAN, F. (2010): *Bilingual: Life and reality*, Cambridge: Harvard University Press.
- HARRIS, C./ GLEASON, J./ AYÇIĞEÇİ, A. (2006): "Why is a first language more emotional? Psychophysiological evidence from bilingual speakers", w: PAVLENKO, A. (ed.): *Bilingual minds: Emotional experience, expression, and representation*, Clevedon: Multilingual Matters, 257–283.
- KEMP, CH. (2007): "Strategic processing in grammar learning: Do multilinguals use more strategies?", *International Journal of Multilingualism*, 4, 241–261.
- PAVLENKO, A. (2002): "Bilingualism and emotions", *Multilingua*, 21 (1), 45–78.
- PILLER, I. (2002): *Bilingual couples talk: The discursive construction of hybridity*. Amsterdam: John Benjamins.
- TREICHEL, B. (2004): "Suffering from one's own multilingualism", w: FRANCESCHINI, R./ MIECZNIKOWSKI, J. (red.): *Leben mit mehreren Sprachen: Sprachbiographien*, Bern: Peter Lang, 47–74.